

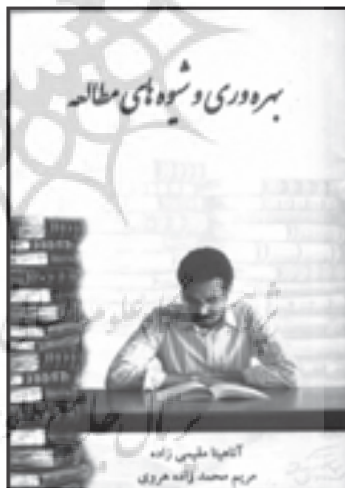
بهره‌وری و شیوه‌های مطالعه

• دکتر حسن اشرفی ریزی^۱

مدرس گروه کتابداری پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

(۱۳۸۲). از آنجاکه مطالعه یکی از عوامل موفقیت در آموزش، پژوهش، سرگرمی و نیز تمایل بیشتر به کتاب و کتابخوانی است، باید شیوه‌های مطالعه و آگاهی از روش‌های صحیح آن به‌دقت بررسی شود، زیرا همه رفتارها و عادت‌هایی را که آموخته‌ایم می‌توانند بر اثر یادگیری تغییر کند. برای بهبود وضع یادگیری و مطالعه در یادگیرندگان و نیز به‌منظور افزایش سرعت خواندن و درک مطالب خواندنی، باید آموزش شیوه‌ها، فنون و مهارت‌های یادگیری و مطالعه به‌عنوان یکی از دروس آموزشی در تمام سطوح تحصیلی (از دبستان تا دانشگاه) در نظر گرفته شود و مربیان با جدیت به این مهم بپردازند. آنها باید جامعه را از این شیوه‌ها آگاه سازند و مشکلات فراگیران را برطرف سازند، در غیر این صورت بهره‌وری لازم برای فراگیران حاصل نمی‌شود. در پایان اینکه «مهارت خواندن و شیوه مطالعه صحیح، جزء لاینفکی از زندگی انسان امروزی و یکی از بزرگ‌ترین ماجراها و حوادث دوران زندگی هر فردی محسوب می‌شود. بدون شک کسانی که از داشتن این مهارت مهم بی‌بهره‌اند، از استفاده بخش بزرگ فرهنگی نیز محروم هستند» (مانفرد، ۱۳۷۹، مقدمه).

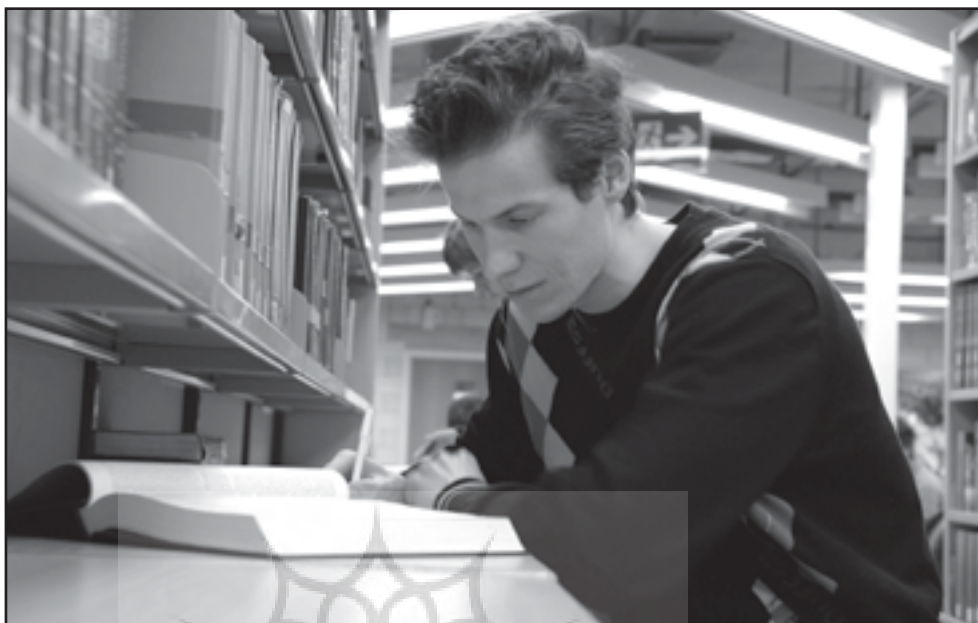
در مقدمه این اثر، «بهره‌وری و شیوه‌های مطالعه»، آمده است: مطالعه به افراد کمک می‌کند تا به قدرت سخنوری و ابراز وجود دست یابند. دانش‌آموزان با مطالعه صحیح مطالب درسی و تحقیق درباره آنها اطلاعات علمی خود را بالا می‌برند. دانشجویان با مطالعه مطالب درسی و نشریات علمی رشته خود، بار علمی خود را افزایش می‌دهند و اساتید

■ مقیمی‌زاده، آناهیتا؛ محمدزاده هروی، مریم. بهره‌وری و شیوه‌های مطالعه، تهران: دبیزش، ۱۳۸۷، ۱۷۸ ص، شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۷۱۲-۵۳-۸

مقدمه

در جهان امروز، مطالعه یکی از عناصر مهم در زمینه توسعه و پیشرفت یک جامعه تلقی می‌شود و جامعه زمانی می‌تواند در زمینه‌های مختلف علمی - فرهنگی به نتایج نوینی دست یابد که در عرصه‌های مختلف آموزشی و با مطالعه ثمربخش توفیق قابل توجهی به‌دست آورد (شعبانی و شفیعی‌پور مطلق،

مطالعه به افراد کمک می‌کند تا به قدرت سخنوری و ابراز وجود دست یابند. دانش‌آموزان با مطالعه صحیح مطالب درسی و تحقیق درباره آنها اطلاعات علمی خود را بالا می‌برند

با اشتراک و مطالعه نشریات علمی نقش مهمی در آموزش و پژوهش خواهند داشت. بنابراین هیچ قشری از جامعه نیست که بدون مطالعه روزآمد باشد و به مطالعه نیاز نداشته باشد و ضرورت و اهمیت مطالعه از همین جا ناشی می‌شود».

اما سؤال این است که آیا اصول و قواعدی بر مطالعه حاکم است؟ آیا صرفاً مطالعه یک کتاب، ثمربخشی لازم را حاصل می‌کند؟ در این اثر به بهره‌وری مطالعه که اصول و قوانین حاکم بر مطالعه را تشریح می‌کند، پرداخته می‌شود. به‌طور کلی، منظور از بهره‌وری مطالعه، مطالعه بیشتر در زمان کمتر می‌باشد که باعث رشد علمی افراد جامعه می‌شود و این ممکن نیست مگر با آموزش صحیح شیوه‌های مطالعه.

درباره نویسندگان

مریم محمدزاده هروی، کارشناس ارشد کتابداری، علاوه بر این کتاب، با همکاری دکتر سعید غفاری کتاب ساختار مواد آرشیوی: توصیف، فهرست‌نویسی، رده‌بندی را در سال ۱۳۸۶ به‌همت نشر دبیزش منتشر کرده‌اند. آنهایتا مقیمی‌زاده، کارشناس ارشد کتابداری پزشکی، دیگر مؤلف این کتاب است. به‌نظر می‌رسد که مؤلفان پیش از این در حوزه مطالعه و کتابخوانی آثاری به‌صورت جدی در قالب کتاب و مقاله تدوین نکرده‌اند.

محورهای اصلی کتاب

مؤلفان در فصل اول به راه‌های عملی و مؤثر اجتماعی در

رسیدن به موفقیت از جمله محیط مناسب، شخصیت خود فرد، توانایی مقابله با نگرانی، استرس و اضطراب، تلاش مستمر و تمرکز در برنامه و زندگی خود اشاره می‌کنند و در ادامه به ضرورت و اهمیت مطالعه در یادگیری کودکان، دانش‌آموزان و بزرگسالان می‌پردازند. در ادامه به عوامل مؤثر در جریان تداوم و تشویق به مطالعه مانند تشویق خانواده، تحصیلات بالاتر، وسایل ارتباط جمعی، آشنایی با کتابخانه‌ها، ارزانی و فراوانی کتاب، نقش دولت‌مردان و برگزاری جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های کتاب اشاره می‌کنند.

در فصل دوم به اصول قبل از مطالعه، مانند تعیین دقیق هدف، خودپنداری مثبت، برنامه‌ریزی و ایجاد محیط مناسب و در ادامه به اصول هنگام مطالعه مانند مطالعه فعالانه، جدیت در مطالعه، شناخت نقاط ضعف و حفظ آرامش، خویشتن‌داری، تمرکز حواس، استفاده از انگشت راهنما، استراحت کافی و تغذیه مناسب و یادداشت‌برداری پرداخته می‌شود. آخرین مبحث این فصل، اصول بعد از مطالعه است که شامل سازمان‌دهی آموخته‌ها، تکرار آموخته‌ها، طرح سؤال، بحث با دوستان و تلاش و پشتکار می‌باشد.

در فصل سوم، به چهار راهبرد یا مرحله برای مطالعه مؤثر و صحیح اشاره شده است که عبارتند از: روش اس. کیو فور آر؟ مورد؟ مطالعه کاربردی یا هفت مرحله‌ای؛ و مطالعه لایه‌برداری یا فرایند چندخوانی. از میان این روش‌ها، روش اس. کیو فور آر از بقیه معروف‌تر است که دارای مراحل ماند خواندن اجمالی، پرسش، خواندن، تفکر، از حفظ گفتن و

منظور از بهره‌وری مطالعه، مطالعه بیشتر در زمان کمتر می‌باشد که باعث رشد علمی افراد جامعه می‌شود و این ممکن نیست مگر با آموزش صحیح شیوه‌های مطالعه

مرور کردن است.

کتاب (صفحات مقدماتی، متن اصلی و صفحات انتهایی).

در فصل چهارم راه‌های ممکن برای جست‌وجوی کتاب، نشریه و اطلاعات معرفی شده است که مهم‌ترین این راه‌ها توجه استادان، بررسی موضوع از روی برگه فهرست کتابخانه، کنترل فهرست مندرجات و نمایه، توریق کتاب و بررسی فصل‌ها، مراجعه به منابع مرجع و جست‌وجوی کامپیوتری از بانک‌ها و اینترنت است.

اما کتاب بهره‌وری و شیوه‌های مطالعه نیز مزیت‌هایی نسبت به کتاب شیوه‌های یادگیری و مطالعه دارد که عبارتند از:

۱. افزودن بخش جدیدی با عنوان «مراحل یا راهبردهای مطالعه مؤثر» که مطالب مفید، جالب و کاربردی در این فصل برای خواننده فراهم شده است؛

۲. غلط‌های املائی بسیار کم؛

۳. کاربردی بودن مطالب کتاب.

مؤلفان در فصل پنجم به نظام یادگیری تصویری و صوتی و نیز دو روش عمده یادگیری، یعنی یادگیری کلامی و غیر کلامی پرداخته و نظریه‌های شرطی کلاسیک، یادگیری وسیله‌ای یا ابزار و یادگیری اجتماعی را به‌ختصار توضیح می‌دهند. برای مثال در یادگیری اجتماعی بی. اف. اسکینر معتقد است که لازم نیست تمام رفتارهای ما تقویت و تکرار شوند تا ما آنها را یاد بگیریم و پیروی کنیم. گاهی با مشاهده از طریق رفتار دیگران فرامی‌گیریم که در اجتماع بیشتر صورت می‌گیرد. فردی که قوه تمییز خوب از بد را داشته باشد، حتی از افراد بد و نادان کارهای درست را یاد می‌گیرد و رفتار مناسب یک فرد را تشخیص می‌دهد و دوست دارد که آن را انجام دهد.

بررسی محتوایی و ساختاری (ظاهری و نگارشی) کتاب

ویژگی‌های مهم این اثر عبارتند از:

- تعداد غلط‌های املائی بسیار کم؛

- مطالب نسبتاً کاربردی و قابل فهم؛

- استفاده از قلم مناسب برای کتاب و نیز فاصله مناسب بین سطرها؛

- طراحی جلد مناسب (رو و پشت جلد) که دقیقاً با محتوای متن هماهنگ است؛

- متن نسبتاً سلیس و روان برای مثال درباره «شناخت نقاط ضعف و حفظ آرامش» آمده است: «مطالعه مؤثر با شناخت نقاط ضعف و جبران آنها به‌دست می‌آید. شناخت نقاط ضعف و حفظ آرامش یکی از عوامل موفقیت تحصیل و اشتیاق به سوی مطالعه است. اگر درسی را نمی‌فهمیم یا نمره مطلوب نمی‌آوریم ناامید نشویم. در مکان آرام بنشینیم و تلاش خود را بررسی کنیم. شناخت نقاط ضعف و دانستن علت‌های ناکامی گام موفق‌تری برای پیروزی است» (ص ۵۶)؛

- آوردن بخش جالب و کاربردی «مراحل یا راهبردهای مطالعه مؤثر».

در فصل ششم، انواع روش‌های مطالعه شامل روش خواندن اجمالی، تندخوانی، سریع‌خوانی، انتخابی، عبارت‌خوانی، دقیق‌خوانی، تجسسی، انتقادی و مطالعه برای مقاله‌نویسی تشریح می‌شود. به‌اعتقاد مؤلفان انتخاب هر یک از این روش‌ها به نیاز افراد بستگی دارد و ممکن است هم‌زمان از ترکیبی از این روش‌ها استفاده شود. در پایان این فصل به اصول قیل از امتحان، اصول هنگام امتحان و افزایش واژگان اشاره می‌شود.

مقایسه اثر با آثار مشابه

در کنار این ویژگی‌های بارز، رعایت نکاتی می‌تواند در ویرایش‌های بعدی به ارتقای سطح کیفی اثر کمک کند:

- عنوان اثر روی جلد، «بهره‌وری و شیوه‌های مطالعه»، با صفحه عنوان و صفحه حقوق، «بهره‌وری مطالعه و شیوه‌های آن»، هماهنگ نیست؛

درباره مطالعه و خواندن، آثار بسیاری نوشته شده است، اما یکی از مهم‌ترین این آثار که ویرایش جدید آن را نشر چاپار در سال ۱۳۸۵ منتشر کرده است، کتاب شیوه‌های یادگیری و مطالعه اثر شریعت دلجو است. این اثر مزیت‌های عمده‌ای نسبت به کتاب بهره‌وری و شیوه‌های مطالعه دارد که عبارتند از:

۱. فصل‌بندی و نظم منطقی بین فصل‌ها؛

۲. تجزیه و تحلیل و پرداخت دقیق مطالب؛

۳. مطالب مستند (با استفاده از استناد برون‌متنی)؛

۴. رعایت بیشتر در نظم‌بخشیدن به بخش‌های مختلف

- در این اثر علت و چگونگی تألیف اثر به‌طور روشن مشخص نشده است. در ضمن مخاطبان کتاب مشخص نیست: «در هر حال مطالعه و فراگیری کتاب حاضر، به گروه‌های علاقه‌مند به مطالعات چاپی و رایانه‌ای توصیه می‌گردد». همچنین در پیش‌گفتار ادعا شده است که به آموزش مطالعات رایانه‌ای برای مخاطبان نیز پرداخته شده

اگر مؤلفان در تألیف این اثر تعمق و تأمل بیشتری نموده و نیز از منابع ارزشمند این حوزه استفاده می‌کردند، بر غنای کتاب افزوده می‌شد

است، اما در هیچ کدام از فصل‌های کتاب درباره آن بحثی نشده است؛

- در مقدمه، مؤلف لازم است درباره موضوع کتاب بحث کند، در صورتی که در این اثر اطلاعات کلی درباره «ضرورت مطالعه» می‌دهد، که این موضوع بخشی اندک از مطالب کتاب است و نه همه آن؛

- مرز بین پیشگفتار و مقدمه در این اثر به روشنی مشخص نشده است. در صورتی که مؤلفان برای پیش‌گیری از این خطا، می‌توانستند هر دو بخش را ادغام کرده و تحت عنوان «مقدمه» آورند؛

- استفاده از نشانه‌گذاری‌های عددی برای تفکیک سرفصل‌های اصلی و فرعی در متن (برای مثال بنگرید به: ص ۳۷-۷۰)، در صورتی که با کوچک یا بزرگ کردن قلم یا سیاه کردن این مشکل حل می‌شد؛

- مؤلفان به شکل افراطی به جدانویسی کلمات پرداخته‌اند مثل کلمات «هم کلاسی» و «هم کار» (ص ۲۰)؛
- حرف اول نام‌های خاص در پانویس‌ها در زبان لاتین باید بزرگ باشد که برای مثال در کلمه "wilers" (ص ۳۰) رعایت نشده است؛

- مهم‌ترین ایراد وارده بر این اثر، مستند نبودن مطالب است. دو تا سه مطلب مستند (برون‌متنی) در کل کتاب وجود دارد. در حالی که «باید به این نکته توجه داشت که داشتن استناد جلوه‌ای از امانت‌داری پژوهشگر است، بنابراین پانویس ارجاعی عنصر ضروری هر نوشته تحقیقی است. تنها متون درسی و راهنما از این قاعده مستثنی هستند» (حری، ۱۳۸۵، ص ۶۹). اما این کتاب نه درسی و نه راهنماست؛

- در بخش‌هایی از کتاب که مؤلفان باید مطلبی را به‌طور کامل برای خواننده توضیح می‌دادند، این توضیحات ناکافی است، مثلاً در صفحه ۱۲۱-۱۲۸ «انواع الگوهای ساختمانی کتاب» ذکر شده است، ولی با مطالعه این الگوها، چیزی نصیب خواننده نمی‌شود.

- عدم رعایت فاصله بین کلمات و حروف در برخی از صفحات از جمله «مخالف» (ص ۴۵؛ و ص ۶۴)؛
- معادل برخی از کلمات انگلیسی باید به لاتین در پانویس ذکر شود، اما به این مسئله توجهی نشده است مثلاً برانفورد (ص ۹۴)؛

- برخی از اصطلاحات باید برای خواننده توضیح داده شود از جمله اصطلاح «میلین» (ص ۹۰)؛
- صفحه‌آرایی کتاب مشکل اساسی دارد، زیرا سرصفحه‌ها

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

مطالعه، کلید شناخت اسرار جهان هستی است. برای کشف و آگاهی از این اسرار، شناخت روش‌ها و فنون مطالعه لازم است. اگر افراد چنین روش‌هایی را فراموش کنند، صرف‌نظر از ایجاد دلسردی در آنها نسبت به مطالعه، زمان لازم برای فهم یک مطلب در آنها افزایش می‌یابد و به بهره‌وری لازم دست پیدا نمی‌کنند. این اثر با هدف افزایش بهره‌وری مطالعه برای مخاطبان تدوین شده است و به‌نظر می‌رسد تا حدودی به این هدف دست یافته باشد. به‌نظر نگارنده این سطور، اگر مؤلفان در تألیف این اثر تعمق و تأمل بیشتری نموده و نیز از منابع ارزشمند این حوزه استفاده می‌کردند، بر غنای کتاب افزوده می‌شد. با این حال، کتاب برای علاقه‌مندان به مطالعه و کتابخوانی برای مطالعه صحیح و روشمند توصیه می‌شود. پی‌نوشت‌ها:

1. hassanashrafi81@yahoo.com
2. SQ4R
3. MURDER

مآخذ:

۱. حری، عباس (۱۳۸۵). آیین نگارش علمی، تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور.
۲. شعبانی، احمد و محمدرضا شفیعی‌پور مطلق، (۱۳۸۲). «بررسی و مقایسه میزان آگاهی دانشجویان از شیوه‌های مطالعه»، فصلنامه کتاب، دوره چهاردهم، ش دوم (تابستان ۱۳۸۲)، ص ۳۶-۴۴.
۳. وسپل، مانفرد (۱۳۷۹). چگونه فرزندم را به مطالعه علاقه‌مند کنم؟، ترجمه: لی لافظی، تهران: انجمن اولیا و مربیان.